

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARI O'QUVCHILARIDA AXLOQIY
QARASHLAR, INSONIY FAZILATLAR, SHAXSIY QADRIYATLARNI
RIVOJLANTIRISH HAQIDA.

Asqaraliyeva Muhtasar Azizjon qizi.

Qo'qon davlat pedagogika instituti.

Gmail: asqaraliyevamuxtasarxon@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilarida axloqiy qarashlar, insoniy fazilatlar, shaxsiy qadriyatlarni rivojlantirish, bunda aksiologiyaning ahamiyati hamda pedagogik aksiologiya haqida so'z borgan.

Kalit so'zlar: qadriyat, zamonaviy pedagog, ta'lim va tarbiya.

Inson uchun qadrlil bo'lgan voqea-hodisalar aksiologik jarayonda sodir bo'lib, ijtimoiy infratuzilmalarda ta'lim oluvchilarda shaxsiy qadriyatlarini rivojlantirish, ularni yoshligidanoq mas'uliyat va burchni anglashga o'rgatish, yuksak ma'naviyatli qilib tarbiyalash masalalari bugungi raqamlashuv va axborotlashuv davridagi dolzarb masalardan biridir. Ta'lim oluvchilarda axloqiy qarashlar, insoniy fazilatlar, shaxsiy qadriyatlarni shakllantirish ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan asosiy muammolardir.

Bugungi kun ta'lim oluvchilar kelajagimiz davomchilari sanaladi. Milliy-axloqiy qadriyatlarga asoslangan yetuk shaxsni tarbiyalash asosiy maqsadimizdir. Komil shaxs deganda, avvalo, dunyoqarashi keng, vatanparvar, mustaqil fikrlashga qodir, o'zining odob-axloqi bilan boshqalarga o'rnak bo'ladigan, mas'uliyatli insonni tushunamiz. Mamlakatimizda ma'naviy-axloqiy barkamol shaxsni tarbiyalash va insonparvarlik hamda insoniy fazilatlarni shakllantirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va o'qitishning interfaol usullarini joriy etish orqali o'quvchilarda axloqiy qarashlari, insoniy fazilatlari, shaxsiy qadriyatlarini rivojlantirish ijtimoiy zaruratga aylanmoqda.

O'zbekistonda milliy madaniyatimiz va ma'naviyatimizni yuksaltirish borasida amalga oshirilayotgan islohotlarda ta'lim sifatini oshirish, davlat boshqaruvi, tadbirkorlik, fan-texnika va boshqa sohalar uchun yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash nazarda tutilgan. Globallashuv jarayonida qizg'in mafkuraviy kurashlar orqali ta'lim oluvchilarning axloqiy qarashlari, insoniy fazilatlari, shaxsiy qadriyatlarini oshirish, ularni yuksak ma'naviy-axloqiy qadriyatlar bilan tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etadi.

Umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilarida axloqiy qarashlar, insoniy fazilatlar, shaxsiy qadriyatlarni rivojlantirish uchun birinchi navbatda ta'lim mexanizmlarini takomillashtirish va uni ijtimoiy-metodik muammo sifatida hal etish, o'quvchilarga zamonaviy talablar va jahon andozalari asosida bilim va axborot berish orqali uning milliy va xalqaro asoslarini mustahkamlash zarur.

Zamonaviy pedagogikaning uslubiy asosi sifatida aksiologik yo'nalishni tanlash ta'limni ushbu yetakchi tushunchalarning asosiy kategoriyalarida aks ettirilgan ijtimoiy-

pedagogik hodisa sifatida ko'rib chiqish imkonini oshiradi. Pedagogik aksiologiyaning predmeti qadriyatlarni o'rganadi. U quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'ladi:

1. Ilmiy pedagogik tadqiqotlar. Qadriyatlar sifati nuqtai nazaridan tadqiqot natijalari innovatsion, dolzarb, nazariy va amaliy ilmiy usullar bilan tavsiflanadi. Samaradorlik asosida tadqiqot ilmiy, amaliy, ijtimoiy va iqtisodiy nuqtai nazardan baholanishi mumkin.

2. Innovatsion faoliyat. Agar bu natijalar ta'lim maqsadiga hissa qo'shsa, ularning mazmuni va jarayoni qadriyatlar sifatida muhim ijtimoiy-pedagogik ahamiyatga ega. Bu yerda biz pedagogik tadbirlarning yangiligi, amaliy ahamiyati va boshqa qimmatli jihatlarini muhokama qilishimiz mumkin. Pedagogik qadriyatlar tizimini tushunmasdan va pedagogik hodisalarning mexanizmlarini baholamasdan turib, pedagogik innovatsiyalarning mohiyatini tushunish mumkin emas. Yangi pedagogik yangiliklarning mazmuni (ta'lim mazmuni va jarayonining jihatlari) bilan tanishtirish va ularning nazariy va amaliy ahamiyatini o'rganish zarur. Bu masalalar pedagogik aksiologiya mazmuniga kiritilib, uning o'ziga xos xususiyatlarini belgilab berishi kerak.

3. Pedagogik tadbirlar. Pedagogik aksiologiya deganda nafaqat yangiliklar, balki jamoat amaliyotida takrorlanib kelayotgan va pedagogik an'anaga uzoq vaqtdan beri kirib kelgan hodisa va jarayonlar ham tushuniladi. Pedagogik hodisalar pedagogik aksiologiyada o'rganilishi kerak bo'lgan qadriyatlarning birinchi yirik guruhini tashkil qiladi. Pedagogik tadbirlar o'z sifatiga ko'ra bir-biridan farq qiladi: ularning sifati hodisaning mazmuni va o'ziga xosligi bilan, uni aniqlash nuqtai nazaridan aniqlanadi. Bunday holda, tadbirning tarkibi va natijasi uning bahosi va qiymatini belgilaydi. Shu tariqa "sifat" kategoriyasini hodisaning mohiyati, aniqlanishi, baholovchi (aksiologik) ma'nosi jihatidan farqlash zarur. Bu pedagogik aksiologiya uchun asosiy qoidadir [1].

Insonparvarlashtirish g'oyasi ta'limdagi aksiologik yo'nalishning natijasi bo'lib, muhim ijtimoiy-siyosiy va falsafiy-antropologik ahamiyatga ega. Ushbu g'oya zamonaviy jamiyatni rivojlantirishning yakuniy strategiyasini qanday amalga oshirishni belgilaydi va uning o'ziga xos xususiyatlarini ta'kidlaydi. Zamonaviy ta'lim o'qishga jalb qilingan har bir shaxsning dunyoqarashi va axloqiy fazilatlarini shakllantirish imkoniyatini beradi.

Ta'limning gumanistik falsafasi dunyomizda aksiologik va axloqiy uyg'unlikni yaratish missiyasini oladi. Ta'limiy qadriyatlardan kelib chiqqan aksiologik yo'nalish - bu shaxsni rivojlantirish yo'llarini ko'rsatuvchi, pedagogik resurslardan foydalanish va ta'lim tizimini takomillashtirishni taklif qiluvchi falsafiy-pedagogik strategiya. Ushbu strategiya o'quvchining aksiosferasini rivojlantirishni o'z ichiga oladi - hayot tomonidan yaratilgan "aqliy tuzilma" uchun zarur bo'lgan shaxsning dunyo va tizim tomonidan yaratilgan ramzlar va madaniy vositalar bilan turli xil munosabatlarining "tizim-ierarxik" yig'indisini mustahkamlaydi[2].

Aksiologik yo'nalishning o'ziga xos xususiyati shundaki, u ta'lim oluvchilarda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirish va axloqiy ongini rivojlantirishning fundamental asosi bo'lib, turli milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish va namoyon etishni o'z ichiga oladi, bu qadriyatlarning ijtimoiy va shaxsiy ahamiyatini

ta'kidlab, ularga e'tibor qaratish bilan bir qatorda ijtimoiy va shaxsiy ahamiyatini ham ta'kidlaydi.

Etikani shakllantirishning ahamiyati manbalarda quyigacha ta'kidlanadi: "Etika insonning mohiyatini shakllantiradigan eng muhim narsadir. Insoniylik kuch emas, go'zallik emas, hatto aql ham emas. Agar inson axloqli bo'lsa, fazilatlarining barchasi tabiiy ravishda paydo bo'ladi. Global, mahalliy va milliy madaniyatlarning ob'ektiv qadriyatlari rivojlanib, insonning barqaror hayotga bo'lgan ehtiyojlarini hisobga olgan holda, ularni aksiologik jihatdan subyektiv qadriyatlari shakllanib boradi[3].

Madaniy-pedagogik ta'limning aksiologik komponenti o'qituvchining qadriyatga yo'naltirilgan pedagogik yo'nalishining ahamiyatini va pedagogik faoliyatga bo'lgan ehtiyojni ko'rsatadi. O'qituvchi madaniy tarbiyasining aksiologik asosini faoliyatning tadqiqot qadriyatlari-insonparvarlik, haqiqat, bilim, fan, taraqqiyot, tafakkur tashkil etadi. O'qituvchining madaniy tarbiyasining aksiologik asoslari ularning kasbiy etikasining axloqiy asoslari va pedagogik jarayonlarni insonparvarlikka moslashtirish funksiyasi bilan chambarchas bog'liqdir. Ta'lim muhim ijtimoiy hodisadir. Tarix shuni ko'rsatadiki, ta'lim va tarbiya tizimlari jamiyatning ajralmas qismi va o'ziga xos ichki tuzilishga ega bo'lib, jamiyat a'zolari o'rtasida bilim, mas'uliyat va huquqlarni oshirish va taqsimlash qobiliyatiga ega. Ta'lim, hodisa sifatida, ijtimoiy munosabatlarni tashkil qilish, bo'lish va takomillashtirish usuli, shuningdek, ijtimoiy kutish manbai.

Ta'limda bilim olish jarayoni o'ziga xosdir, chunki uning mazmuni va manbai turli sivilizatsiyalarda bir xil emas, u bir vaqtning o'zida ham salbiy, ham ijobiy nuqtai nazardan qabul qilinadi. Ta'lim jarayonida o'qituvchi o'quvchilarning shaxsiy qadriyatlarini axloqiy qarashlarini shakllantiruvchi asosiy richag bo'lib, fan o'qituvchilaridan o'quv jarayonida va sinfdan tashqarida qadriyatlarga tayanib faoliyat olib borishni faollashtirishi talab etiladi.

Kasbiy-pedagogik madaniyatning aksiologik komponenti o'qituvchining qadriyatlarini shakllantirishda aksiologik-pedagogik yo'nalish mavjudligini ochib beradi va pedagogik faoliyatda aksiologik-pedagogik yo'nalish zarurligini belgilaydi. Zamonaviy pedagog o'z bilimlarini rivojlantirish, ta'lim muammolarini yechish, tajriba almashish, o'quvchilar bilan aloqa o'rnatish, pedagogik ishlarni muhokama qilish qobiliyatlari bilan ajralib turadi. O'qituvchi tomonidan qadriyatlarni shakllantirish jarayoni uning shaxsiyati, pedagogik mahorati, tajribasi, kasbiy pozitsiyasi, uning ichki dunyosini aks ettiruvchi, qadriyat yo'nalishlari tizimini shakllantirish bilan belgilanadi.

Ta'limning aksiologik masalalari falsafiy, pedagogik, sotsiologik, madaniy, antropologik va tarixiy nuqtai nazardan, shuningdek, turli o'quv fanlari jarayonida o'rganilishi mumkin. Jamiyat va shaxslar o'rtasidagi o'zgarishlarning eng yuqori dinamik nuqtasi qadriyatlar tizimida aniqlanadi, bunda ta'lim ijtimoiy madaniyatni shaxsiy madaniyatga aylantirishda rol o'ynaydi. Qadriyatlar tizimi asoslari jamoatchilik fikrining mahsuldor sohasi orqali namoyon bo'ladi. Bunda shaxs hayotga moslashish, shaxsiy nomukammallikni qabul qilish, tavba qilish va shaxsiy o'zgarish qobiliyati, shafqatsizlik va xudbinlikni yengish, kollektivizm, an'anaviy tafakkurni hurmat qilish, shaxs va ularning

manfaatlarini hurmat qilish, mehribonlik fazilatlariga ega bo'lish. Mehr-shafqat esa o'z shaxsini takomillashtirish, kamolotga intilish, sadoqat, tarbiya inson faoliyatining oliy ma'nosi sifatida baholanadi[53].

Har qanday davlatning qudrati, fuqarolarining ma'naviy yetukligi, intellektual qobiliyatlari belgilanadi. Fuqarolarning ma'naviy yetukligi va intellektual qobiliyatlari ta'lim tizimining mazmuni, shaxsning har tomonlama kamol topishiga xizmat qiluvchi moddiy va ma'naviy shart-sharoitlarning mavjudligi, jamiyatdagi ijtimoiy faollik, aholining etnopsixologik xususiyatlari, axloqiy qadriyatlari va hayotiy e'tiqodlari sifatida ijtimoiy munosabatlarning mazmuni, shuningdek, ta'lim-tarbiya va ma'naviy-axloqiy rivojlanish darajasi bilan shakllanadi. Ta'lim har qanday jamiyatning ajralmas qismi, uning madaniyati ko'rsatkichi va taraqqiyotining asosidir. U ijtimoiy tajriba, ma'naviy-axloqiy va madaniy an'analarning birligi va uzluksizligini hamda jamiyat taraqqiyotini ta'minlaydi.

Yangilangan "Ta'lim to'g'risida"gi qonun rivojlangan demokratik davlatlarda yuksak ma'naviy-axloqiy talablarga javob bera oladigan malakali kadrlar tayyorlash imkoniyatini bermoqda[4]. Tarbiya tushunchasi xalq tarixi va jamiyatning turli davrlardagi taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liq bo'lib, turli yo'llar bilan izohlangan. Hozirgi vaqtda ta'limning irsiy-biologik jihatlari va milliy o'ziga xosligiga alohida e'tibor berilmoqda. Milliy tarbiya xalq nomi, uning tarixiy kelib chiqishi bilan chambarchas bog'liq. Shu bois xalq pedagogikasining tamoyillari, mutafakkirlarning pedagogik qarashlari tizimli o'rganilmoqda. Ta'lim jarayonini amalga oshirishda ijtimoiy ta'lim alohida o'rin tutadi. Chunki ta'lim jarayoni ijtimoiy xususiyatga ega. Ijtimoiy tarbiya - bu ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan fazilatlarni rivojlantirish jarayoni.

O'quv jarayonida tarbiya fanining predmeti kelajak avlodlar uchun yuksak ma'naviy qadriyatlarga ega bo'lgan san'atni tarbiyalash, bilim, ko'nikma va malakalarni egallash asoslari, shakl va usullarini muhokama qilishdan iborat. Ta'lim muassasalaridagi o'quv jarayoni uzluksiz ta'lim va tarbiya jarayonini tashkil qiladi. Tarbiyaviy darslar ijtimoiy faollikni shakllantirishga yordam beradi. Tarbiya fanining asosiy maqsadi bugungi kun talablariga javob bera oladigan yetuk shaxsni shakllantirishdan iborat bo'lib, bu o'qituvchilar zimmasiga katta mas'uliyat yuklaydi. Shu munosabat bilan o'qituvchi pedagogik faoliyatni davr talablari asosida olib borishi zarur va borada respublikamizda yetuk avlodni voyaga yetkazish borasida ijtimoiy-tashkiliy va tarbiyaviy ishlar amalga oshirilib, o'zining ma'naviy-ma'rifiy, tashkiliy-uslubiy, ijtimoiy-iqtisodiy, ijtimoiy-ma'rifiy jihatlari bilan murakkab tarbiyaviy ish tizimi kundan kunga rivojlanib bormoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI;

1.Hoshimov K, Nishonova S. Pedagogika tarixi. – T.: "Alisher Navoiy" nomidagi Milliy kutubxona nashriyoti, 2005-yil. 190 b.

2. Qurbonova M.F. Ixtisoslashtirilgan maktablarda zamonaviy ta'limiy yondashuvlarni pedagogik qadriyatlar asosida rivojlantirish (o'zbek tili va adabiyoti o'qitish metodikasi misolida). Pedagogika fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi avtoreferati. 2024-yil. Chirchiq. 77 bet.

3. Xodjayev B.X. Pedagogik aksiologiya. – T.: “Fan va texnologiya” nashriyoti, 2011-yil. 180 bet.

4. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo’lishi kerak. – toshkent.: «O‘zbekiston». 2017. 64 b.

1. Sultonovich, B. K., Abdusalamovna, J. F., Mamatkulovna, V. A., & Vladimirovna, M. E. Analysis of the Nematode Fauna of Watermelon Households of Akdarya District of Samarkand Region.

2. Vladimirovna, M. E. PATHOPHYSIOLOGY OF PAIN AND TREATMENT APPROACHES WITH CHRONIC PANCREATITIS.

3. Vladimirovna, M. E. PATHOPHYSIOLOGY OF PAIN AND TREATMENT APPROACHES WITH CHRONIC PANCREATITIS.

4. Шамсиев, Ж., Сапожников, С., Стреляева, А., Ашуров, А., Садыков, Р., Балаян, Э., ... & Мухитдинов, Ш. (2014). Функциональное состояние сердца при эхинококкозе легких у взрослых больных, осложненным пециломикозом. Журнал проблемы биологии и медицины, (2 (78)), 64-68.

5. Джалилов, Д. А., Мухаммедова, Ф. Ф., & Мурадова, Э. В. (2019). ЯМБЛИОЗ У ДЕТЕЙ В ЗАВИСИМОСТИ ОТ КЛИНИКИ И ЕГО МИКРОБИОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ. In Молодежь и медицинская наука в XXI веке (pp. 167-168).

6. Абдурахимова, А. Ф., Сирожидинова, С., Мурадова, Э. В., & Худаярова, Г. Н. (2019). КОКЛЮШ И ПАРАКОКЛЮШ ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПЕРЕКРЕСТНОГО ИММУНИТЕТА. In Молодежь и медицинская наука в XXI веке (pp. 162-162).

7. Mamatkulovna, V. A., & Vladimirovna, M. E. (2024). THE USE OF MAGNE B-6 FOR THE COMPLEX TREATMENT OF CHILDREN. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 12(3), 194-196.

8. Vakhidova, A. M., & Muradova, E. V. (2024). DIFFERENTIAL EXPRESS DIAGNOSIS OF ECHINOCOCCOSIS AND PECILOMYCOSIS OF THE LUNGS. International Journal of Education, Social Science & Humanities, 12(3), 534-538.

9. Стреляева, А., Сапожников, С., Шамсиев, Ж., Ашуров, А., Балаян, Э., Садыков, В., ... & Мухитдинов, Ш. (2014). Осложнение эхинококкоза печени у взрослых больных пециломикозными миокардитами. Журнал проблемы биологии и медицины, (2 (78)), 79-86.

10. Сапожников, С., Шамсиев, Ж., Стреляева, А., Ашуров, А., Балаян, Э., Садыков, В., ... & Мухитдинов, Ш. (2014). Морфологические и рентгенологические исследования эхинококкоза и пециломикоза легких. Журнал проблемы биологии и медицины, (2 (78)), 46-51.

11. Худаярова, Г. Н., Мурадова, Э. В., & Вахидова, А. М. (2020). ПРИНЦИПЫ ЛЕЧЕБНОЙ ПРОГРАММЫ ПНЕВМОНИИ ПРИ ИНФЕКЦИИ ГРИБАМИ РОДА PEASILOMYCES У ДЕТЕЙ РАННЕГО ВОЗРАСТА. Журнал теоретической и клинической медицины, (3), 145-147.

12. Muradova, E. V., Xudoyarova, G. N., & Vakhidova, A. M. (2018). Morphology of viable and dead echinococci, the effect of antibiotics and homeopathic drugs on the echinococcal fluid. Maqola. Mintaqada zamonaviv fan, ta'lim va tarbiyaning dolzarb muammolari.